

LAG & RÄTT PÅ NÄTET

Lärarhandledning

Lärarhandledning

I den här modulen hittar du material för att jobba med Lag och rätt på nätet. Du kan välja att arbeta med modulen på olika sätt och anpassat för olika nivåer. Här nedanför hittar du en samling med fiktiva case, lösningar på casen, en introducerande förklaringsmodell för skillnaden mellan vad man kan, får och bör göra på nätet, en lagsamling, en referatsamling och en beskrivning av den juridiska metoden. När det är dags för att lösa casen kan ni göra det antingen genom att diskutera utifrån de frågor som följer efter varje case, eller genom att besvara den övergripande frågan “Har någon begått ett brott här?” och applicera den juridiska metoden.

Syftet med modulen är att, med utgångspunkt i de inledande delarna i läroplanerna för grund- och gymnasieskolan (Lgr 22 och LGY11 (reviderad 2021 och 2022)) samt kursplanerna för svenska, samhällskunskap och juridik, skapa förståelse för lag och rätt i en digital kontext, hur det hänger samman med vår demokrati och våra grundläggande fri- och rättigheter, samt hur vårt rättsväsende fungerar.

I lärarhandledningen hittar du en beskrivning av skillnaden mellan vad vi kan, får och bör göra på nätet. Du hittar dessutom en beskrivning av den juridiska metoden. Använd gärna materialet som inledning till fortsatt arbete med casen.

Tips: Om ni vill arbeta kollegialt med materialet, diskutera de rättsfall som ingår i referatsamlingen i arbetslaget!

Läroplanskopplingar

Alla Lajkas utbildningar och lektioner är framtagna med grund i läroplanerna, Lgr22 och LGY11 (reviderad 2021 och 2022), barnkonventionen och de Globala målen. Nedan kan du läsa mer om kopplingen till den aktuella lektionen.

Syftet med lektionsmaterialet är att, med utgångspunkt i de inledande delarna i läroplanerna för grundskolan (Lgr22) och gymnasieskolan (LGY11 (reviderad 2021 och 2022)) samt kursplanerna för samhällskunskap, privatjuridik och rätten och samhället, bidra med perspektiv på hur lagen tillämpas i den digitala miljön.

Ur läroplanens (Lgr 22) inledande kapitel:

“Skolan ska ansvara för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning.

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola

- har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället,”

Centralt innehåll samhällskunskap åk 7-9

- Friheter, rättigheter och skyldigheter i demokratiska samhällen. Dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter, till exempel gränsen mellan yttrandefrihet och kränkningar i sociala medier.
- Rättssystemet i Sverige och principer för rättssäkerhet. Möjliga orsaker till och konsekvenser av olika typer av kriminalitet, till exempel korruption, våldsbrott, sexualbrott och hedersrelaterat våld och förtryck.

Ur läroplanens (LGY11, reviderad 2021 och 2022) inledande kapitel:

Huvuduppgiften för gymnasieskolan är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper. Utbildningen ska främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet.

Skolans mål är att varje elev

- kan göra medvetna ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet,
- tar avstånd från att människor utsätts för våld, förtryck, diskriminering och kränkande behandling samt medverkar till att hjälpa människor,

Centralt innehåll samhällskunskap 1a1 + 1a2

- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter.
- Mediers och informationsteknikens roll i samhället. Deras möjligheter att påverka människor och samhällsutvecklingen samt de möjligheter de ger människor att påverka.

Centralt innehåll samhällskunskap 1b

- De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter.
- Mediers och informationsteknikens roll i samhället. Deras möjligheter att påverka människor och samhällsutvecklingen samt de möjligheter de ger människor att påverka. Mediers innehåll och nyhetsvärdering.

Centralt innehåll Privattjuridik

- Konstitutionell rätt samt straffrätt och processrätt. En översikt över de svenska grundlagarna och deras förhållande till EU-rätt och internationell rätt. En översikt över regler som rör brott och straff samt det svenska rättegångsväsendet.

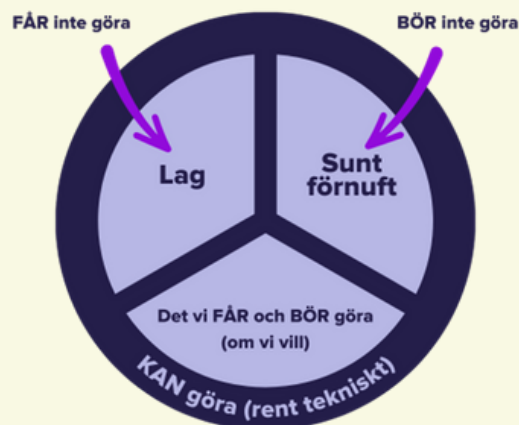
Centralt innehåll Rätten och samhället

- Konstitutionell rätt: Sveriges grundlagar med särskild betoning på offentlighetsprincipen och skyddet för mänskliga fri- och rättigheter.
- Straffrätt: regler som rör brott och straff samt straffrättsliga ideologier.
- Juridiska begrepp och problemlösning i rättsliga sammanhang.
- Sambandet mellan etik och moral i samhället, lagstiftning och tolkning av lagar.

Skillnaden på vad vi får, bör och kan göra på nätet

Nätet innebär stora tekniska möjligheter för oss att dela bilder, filmer, text och ljud, modifierat och inte, i realtid och i efterhand. På samma sätt finns det stora tekniska möjligheter, och få tekniska begränsningar i vilken typ av innehåll vi kan dela. Rent tekniskt kan vi dela bilder på både gulliga kattungar och våldsscener, skildringar av sanning och lögn, och det både snabbt och till en bred publik. Men, vad vi kan göra på nätet är inte alltid detsamma som vad vi får eller bör göra.

Inom ramen för allt vi har tekniken att göra ryms också saker vi inte får göra för att det är olagligt. Vi får inte skriva kommentarer innehållande hot om våld eller andra brott, eller dela bilder föreställande en svårt skadad eller medvetlös person, med hänsyn till personens integritet och privatliv.

I Sverige har vi en långtgående informations- och yttrandefrihet som skyddar vår rätt att uttrycka våra åsikter och ta del av andras. Vår demokrati bygger på att var och en har möjlighet att ta del av information om sin omvärld, för att på så sätt forma och slutligen ge uttryck för sin åsikt, oavsett vad den är. Det är ofta i mötet mellan olika åsikter och perspektiv, i diskussion och kompromiss, som vi hittar lösningar på olika samhällsutmaningar. Informations- och yttrandefriheten skyddar därför många olika former av yttranden och källor, i vissa fall även de som är kritiska, upprörande eller stötande.

Det finns gränser för hur långt informations- och yttrandefriheten sträcker sig. Hotfulla kommentarer och delandet av integritetskränkande bilder är två exempel på tekniskt möjliga saker som ligger utanför informations- och yttrandefrihetens gränser. Här görs avvägningen att den utsattes trygghet och integritet ska prioriteras över samhällets intresse att ta del av kommentaren eller bilden. Alla kränkande eller nedsättande kommentarer eller bilder är däremot inte olagliga. I de allra flesta fall är det inte olagligt att kommentera att en annan person är dum, ful eller värdelös, men icke desto mindre finns det många anledningar till att vi inte bör uttrycka oss så. Vi bör inte uttrycka oss kränkande eller nedsättande för att det har en negativ inverkan, antingen på oss själva eller på andra.

Inom ramen för vad vi kan göra på nätet ryms förstås också mycket som vi både får och bör göra, om vi vill. För att nämna ett exempel innebär nätet stora demokratiska möjligheter. Med nätet kan vi nå ut till många, snabbt, och delta i det demokratiska samtalet med vårt perspektiv, och det är viktigt att komma ihåg när vi navigerar i hur vi kan, får och bör agera i vår nätvardag.

Om den juridiska metoden

När man löser ett juridiskt case använder man sig av en särskild problemlösningsmetod: den juridiska metoden. I all korthet kan den beskrivas i tre steg som går ut på att:

1. att identifiera relevanta frågeställningar, fakta och lagtext
2. tillämpa lagtext på frågeställningarna och slutligen,
3. att argumentera för den egna tolkningen.

Identifiera frågeställningar, fakta och lagtext

Läs igenom caset noggrant och anteckna vilka frågor som ska besvaras. Anteckna också fakta som du tror är viktiga för att kunna besvara frågorna (t.ex. beskrivningar av vad en person har gjort). Läs slutligen igenom lagsamlingen och anteckna lagrum som du tror kan stämma in på caset. När du är klar med det första steget ska du kunna besvara följande frågor:

- Vad har hänt?
- Vem ska vi utreda närmare?
- Vilka lagrum ska vi utreda närmare?

Tillämpa lagtexten

I det andra steget är det dags att tillämpa lagtexten på det aktuella caset. Gå igenom lagtexten noggrant och anteckna de villkor som måste vara uppfyllda för att lagrummet ska vara tillämpligt.

För att det ska röra sig om ett olaga hot enligt brottsbalken 4 kap. 5 § måste exempelvis följande villkor vara uppfyllda.

“Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.”

- Det måste finnas ett hot om en brottslig gärning, t. ex. att en person ska utsättas för våld.
- Hotet måste vara riktat mot en annan person än den person som uttalar hotet. Att hota att använda våld mot sig själv är alltså inte något som täcks in i lagrummet.
- Syftet med hotet måste vara att framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid. Att hota en person genom att säga att man ska använda sig av våld mot den personens familj är alltså något som täcks in i lagrummet, även om det inte är ett hot mot personen man säger det till.

När du har gått igenom lagtexten går du igenom dina anteckningar över fakta i caset och jämför dem med listan på villkor.

När du är klar med det andra steget ska du kunna besvara följande frågor:

- Är alla villkor i lagtexten uppfyllda?
- Om det är något villkor som inte är uppfyllt, är det ett obligatoriskt eller alternativt villkor?

För att avgöra om ett villkor är obligatoriskt kan du leta efter ett viktigt nyckelord för att det inte är obligatoriskt: eller. Med exemplet olaga hot är det ett villkor att syftet med hotet ska vara att framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet. Det betyder att “egen” och “annans” är alternativa villkor. För att det ska röra sig om ett olaga hot räcker det alltså att hotet har riktats antingen mot personen som får höra hotet eller mot någon som personen blir allvarligt rädd av att höra blir hotad.

Argumentera för din tolkning

Som ett sista steg ska du besvara frågan “Kan lagtexten tillämpas på caset?”. Det går ofta att argumentera för flera tolkningar av en situation, exempelvis om en viss handling är ett brott eller inte. Din sista uppgift är därför att avgöra och argumentera för att din tolkning stämmer.

När du argumenterar för din tolkning har du hjälp av en viktig juridisk princip: legalitetsprincipen.

I brottsbalkens första bestämmelse, 1 kap. 1 §, finns definitionen av ett brott. “Brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskrivet.” Bestämmelsen ger uttryck för en grundläggande juridisk princip som kallas för legalitetsprincipen. Syftet med bestämmelsen och legalitetsprincipen är att alla människor på förhand ska ha möjlighet att bedöma vad som är olagligt att göra, och därmed vilka konsekvenser det egna beteendet och agerandet har.

Legalitetsprincipen medför två krav:

- Man kan endast dömas för brott som har skrivits i lag innan gärningen begicks. Det betyder att gärningar som med nu gällande lag hade ansetts utgöra brott, men som begicks innan brottet hade införts i lag, inte ska ses som ett brott.
- Man kan endast dömas för brott för en gärning som är beskriven i lagen, innebärandes att brottsbeskrivningen i lagen måste stämma överens med det aktuella caset. När du ska argumentera för detta utgår du från villkoren i lagtexten, och om de är obligatoriska eller alternativa.

När du är klar med det tredje steget ska du kunna besvara följande frågor:

- Har någon begått ett brott i caset?
- Om ja, varför?
- Om nej, varför inte?

Legalitetsprincipen medför två krav:

- Man kan endast dömas för brott som har skrivits i lag innan gärningen begicks. Det betyder att gärningar som med nu gällande lag hade ansetts utgöra brott, men som begicks innan brottet hade införts i lag, inte ska ses som ett brott.
- Man kan endast dömas för brott för en gärning som är beskriven i lagen, innebärandes att brottsbeskrivningen i lagen måste stämma överens med det aktuella caset. När du ska argumentera för detta utgår du från villkoren i lagtexten, och om de är obligatoriska eller alternativa.

När du är klar med det tredje steget ska du kunna besvara följande frågor:

- Har någon begått ett brott i caset?
- Om ja, varför?
- Om nej, varför inte?

I legalitetsprincipen tolkas också in ett förbud mot analoga tolkningar, d.v.s. att använda lagtext som beskriver en viss handling som brottslig på en handling som liknar den brottsliga men som inte har reglerats i lag.

Lagsamling

Jobba med fördel med en lagbok och skriv upp följande brottsrubriceringar för eleverna att leta upp:

- olaga hot
- kränkande fotografering
- olaga integritetsintrång
- förtal
- sexuellt ofredande
- hets mot folkgrupp

För det fall lagböcker saknas följer här en sammanställning av relevanta lagrum ur brottsbalken (1962:700).

Olaga hot (4 kap. 5 §):

“Den som hotar någon annan med brottslig gärning på ett sätt som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig rädsla för egen eller annans säkerhet till person, egendom, frihet eller frid, döms för olaga hot till böter eller fängelse i högst ett år.”

Kränkande fotografering (4 kap. 6 a § första stycket):

“Den som olovligen med tekniskt hjälpmedel i hemlighet tar upp bild av någon som befinner sig inomhus i en bostad eller på en toalett, i ett omklädningsrum eller ett annat liknande utrymme, döms för kränkande fotografering till böter eller fängelse i högst två år.”

Olaga integritetsintrång (4 kap. 6 C §):

“Den som gör intrång i någon annans privatliv genom att sprida

1. bild på eller annan uppgift om någons sexualliv,
2. bild på eller annan uppgift om någons hälsotillstånd,
3. bild på eller annan uppgift om att någon utsatts för ett brott som innefattar ett angrepp mot person, frihet eller frid,
4. bild på någon som befinner sig i en mycket utsatt situation, eller,
5. bild på någons helt eller delvis nakna kropp döms, om spridningen är ägnad att medföra allvarlig skada för den som bilden eller uppgiften rör, för olaga integritetsintrång till böter eller fängelse i högst två år.”

Förtal (5 kap. 1 §):

“Den som utpekar någon såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dömes för förtal till böter.”

Sexuellt ofredande (6 kap. 10 §):

”Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör ett barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd, döms för sexuellt ofredande mot barn till fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som begår en gärning enligt andra stycket mot ett barn under femton år. Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, blottar sig för någon annan på ett sätt som är ägnat att väcka obehag eller annars genom ord eller handlande ofredar en person på ett sätt som är ägnat att kränka personens sexuella integritet döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år.”

Hets mot folkgrupp (16 kap. 8 §):

“Den som i ett uttalande eller i ett annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.”